

Sendeková, Marta (2015). *Dejiny neskorkej antiky. Vybrané kapitoly I.* (142 s.). Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, ISBN 978-80-8152-262-8.

Frederik Galambosi

V súčasnosti sa autorkina pedagogická činnosť sústreďuje na dejiny staroveku a dejiny antického Grécka a Ríma na Katedre histórie Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. V rámci svojho výskumu sa zameriava, ako už z názvu práce vyplýva, dejinami neskorkej antiky, obzvlášť vzťahu politiky a náboženstva.

Táto publikácia si kladie za cieľ „ponúknuť čiastkovú syntézu základných politicko-spoločenských udalostí rímskeho cisárstva v období rokov 284–395, a preto je hlavnou témou tejto časti predovšetkým 4. storočie“ (s. 118). V slovenskom prostredí je jednou z mála vysokoškolských učebných textov v domácom jazyku pojednávajúcich o období neskorkej antiky, čo iste ocenia najmä tí, ktorým je určená. Snahu o obohatenie tejto absencie môžeme preto považovať za jej prvé veľké pozitívum, hlavne v dobe kedy štúdium a výskum dejín neskorkej antiky zaznamenáva rozkvet a neustále rastúci záujem.

Text učebnice je rozdelený do prehľadne a logicky rozčlenených deviatich kapitol, ktoré čitateľa uvádzajú hlbšie do problematiky daného obdobia. Vzhľadom na súčasné výskumy prameňov, z ktorých vyplývajú nové zistenia z politického a náboženského života spoločnosti, hneď v prvej kapitole autorka venuje patričnú váhu a priestor pojmu a periodizácii (s. 8–22). Poukazuje na nevyhnutnosť definície a klasifikácie neskorkej antiky a predkladá posun v myslení a názoroch historikov od 18. storočia po súčasnosť, posun od vnímania neskorkej antiky ako doby úpadku a pádu až po transformáciu myšlienok „v spôsobe vnímania tohto obdobia, ktoré už nebolo chápané ako postupný úpadok kulminujúci v storočiach ‚temného‘ stredoveku, ale ako špecifická epocha so svojimi samostatný-

mi charakteristikami natrvalo prítomnými v dejinách Západu“ (s. 9).

Druhá a zároveň najdlhšia kapitola je venovaná téme historiografie (s. 23–41). Neskorá antika je novodobou historiografiou považovaná za obdobie významných a originálnych zmien. V dôsledku vzostupu kresťanstva v tejto dejinnej etape sledujeme dva rozvíjajúce sa smery – tradičný pohanský a kresťanský. Je nevyhnutné, aby bol výskum svetských a náboženských historických prameňov vždy prepojený a podrobený vzájomnej konfrontácii, avšak kvôli nesmiernej komplexnosti literárnych prameňov a nedostatku priestoru na ich plné rozvinutie v tejto knihe nám preto táto časť predstavuje len tie najznámejšie a najzákladnejšie diela pohanských aj kresťanských autorov s presahom aj do 5. storočia, ktorému sa učebnica primárne nevenuje. Posledné strany sú venované prameňom nie literárneho charakteru, akými sú napríklad mince, nápisy, papyrasy či archeologické pamiatky. Tu by sa ku každému hodilo uviesť viacero príkladov pre zaujímavejšiu a lepšiu prehľad.

Tretia až ôsma kapitola sleduje tok nesko-roantických dejín cez panovníkov a ich zásahy do formovania impéria. Vzhľadom na rozoberanú problematiku autorka začína tradične popisom krízovej situácie počas tzv. vlády vojenských cisárov pred začiatkom vlády cisára Diocletiana a následne pokračuje jeho reformami, ktoré vykonal pre zlepšenie stavu ríše (s. 42–54). Rovnaká pozornosť je, vzhľadom na jeho zásluhy, venovaná aj ďalšiemu veľkému reformátorovi, cisárovi Constantínovi I. a jeho synom (s. 55–67). Vďaka nemu sa kresťanstvo dostáva do novej pozície čo výrazne ovplyvnilo európske dejiny. V piatej kapitole, v ktorej figuruje

Julianus Apostata (s. 68–76) sa zasa dozvedáme o snahe tohto panovníka odkloniť Rímsku ríšu od kresťanskej viery a vrátiť ju späť do rúk pohanstva. Menej významnému cisárovi Jovianovi je venovaná krátka šiesta kapitola (s. 77–78). Chronologicky nasledujú bratia Valentinianus a Valens (s. 79–88), ktorí vystupujú ako rozhodní obrancovia ríše pred zosilnenými nájazdmi barbarov a nakoniec je to posledný cisár zjednotenej Rímskej ríše Theodosius I. (s. 89–99), definitívne povyšujúci kresťanstvo na jediné uznávané náboženstvo v ríši. Z vybraného dostupného pramenného materiálu i sekundárnej literatúry tak autorka predkladá ucelený obraz o politickom, vojenskom, hospodárskom, náboženskom a kultúrnom stave ríše počas panovania vyššie spomenutých vládcov.

Keďže sa „v období neskorej antiky uskutočnili významné zásahy v oblasti hospodárstva, financií a obchodu, ktoré výrazne ovplyvnili následný ekonomický vývoj v Rímskej ríši“ (s. 100) a v súčasnosti mnoho štúdií prináša nové zistenia a pohľady na tieto témy, tak je na mieste venovať jednu kapitolu učebnice ekonomike a hospodárstvu (s. 100–117), ktorá je zároveň poslednou kapitolou učebnice. V nej je vysvetlená nová úprava nielen daňového systému, označeného pojmi *capitatio-iugatio*, ale aj reformy prispievajúce k zmene celého hospodárstva. Určite je treba pochváliť rôzne tabuľky, napr. ceny za ťažné a jazdecké zvieratá, prehľad razenia rôznych typov mincí a pomer ich hodnôt od vlády cisára Diocletiana do konca Rímskej ríše. Tieto prílohy svojou zaujímavosťou spestrujú a činia túto náročnejšiu časť prehľadnejšou a zrozumiteľnejšou.

Text dopĺňa aj poznámkový aparát metódou priebežných poznámok, ktorý pozostáva

z množstva primárnych prameňov a zahraničnej, najmä taliansky a anglicky písanej, sekundárnej literatúry. Je nutné poukázať na to, že jazykový štýl akým je kniha písaná je odborný, avšak nenáročný, čo iste ocenia ako študenti, tak aj laici, ktorých táto problematika zaujíma. Bohužiaľ sa kniha nevyhla niektorým drobným nedopatreniam skôr technického charakteru, akými sú napríklad preklepy, no nejedná sa o nič závažné.

Posledné strany publikácie sú, pre lepšiu prehľad a pochopenie, ešte venované chronológii (s. 120–122) týkajúcej sa osôb a udalostí v nej zahrnutých, ďalej skratkám prameňov a edícií prameňov (s. 123–125) a nakoniec hojnému zoznamu použitých primárnych prameňov i sekundárnej literatúry (s. 126–142). Tu si pochvalu autorka zaslúži aj za použitie najnovšej literatúry, najmä v talianskom a anglickom jazyku, čím zaručuje aktuálnosť pohľadov na dané témy.

V závere je možné konštatovať, že táto účelová publikácia predstavuje svojou ucelenou a vhodnou štruktúrou novinku, ktorá je síce určená predovšetkým pre univerzitných študentov ako pedagogická pomôcka, ktorá má poskytnúť základný prehľad o udalostiach a osobnostiach tvoriacich obdobie neskorej antiky, no môže byť svojou ľahkosťou a zároveň odbornosťou prínosná a poslúžiť aj laikovi, ktorý sa zaujíma o dejiny Ríma. Je kvalitným základom, ktorý v sebe nesie potenciál pre ďalšie pokračovania a v neposlednom rade každému čitateľovi ponúka užitočné podnety na zamyslenie sa a prehĺbenie poznatkov tejto dejinnej etapy, charakteristickej významnými a originálnymi zmenami, ktoré sa následne rozvíjali v období stredoveku.

Mgr. Frederik Galambosi / 450828@mail.muni.cz

Department of Classical Studies
Masaryk University, Faculty of Arts
Arna Nováka 1, 602 00 Brno, Czech Republic